

Boek en Tijdschrift

Letterkundig Bijvoegsel

Nadruk verboden, behalve voor leden der combinatie

Schilderkunst.

MEESTERWERKEN UIT VIER EEUWEN

Tentoonstelling in museum Boymans

Vijfhonderd schilderijen en teekeningen uit Nederlandsche verzamelingen

§§ Het nieuwe museum Boymans te Rotterdam heeft door de groote tentoonstellingen, die de directie ervan van tijd tot tijd organiseert, een bijna Europeesche vermaardheid gekregen. Men herinnert zich nog wel de groote Vermeer-tentoonstelling, waarover wij destijds geschreven hebben en dan de onvergetelijke expositie, gewijd aan Jeroen Bosch „en omgeving”, die wel tot het zeldzaamste behoort wat ooit in ons land is te zien geweest. Nu de Koningin weldra

zorgvuldigheid te werk gegaan en de gelegenheid om scholen, genres, technieken naast elkaar te houden biedt zich ook nu in ruime mate aan, zij het niet zoo als vorige keeren. Zoo zijn in het eerste zaaltje, wel niet toevallig, zeven Madonna's bijeen gehangen, waarvan die uit de Boheemsche school, tegen gouden fond, wel de meest primitieve is, ook technisch. Men beseft nauwelijks, dat er vermoedelijk nog geen eeuw ligt tusschen dit ongekunstelde paneel en de „Madonna in een tuin” van den door Friedlaender zoo genoemden „Meister mit dem gestickten Laub” uit Brugge. In de drie eerste zalen zijn behalve deze zeven Ma-

Johannes Vermeer: De Emmausgangers

Haar veertig-jarig regeerings-jubileum viert is de directeur, de heer Hannema, op de gelukkige gedachte gekomen een collectie schilderijen en teekeningen bijeen te brengen, welke gedurende de regeering van Koningin Wilhelmina door Nederlandsche particuliere verzamelaars zijn vergaard. Hij is erin geslaagd een vijfhonderdtal stukken naar Rotterdam te brengen, alle dateerend uit den tijd van 1400 tot 1800. Het cijfer 4 speelde bij den opzet van deze tentoonstelling dus wel een beslissende rol!

Terecht heeft de heer Hannema er in zijn rede bij de opening op gewezen, dat er vroeger onnooig heel wat kunstschaten voor ons land verloren zijn gegaan. Zoo is er in de 18e eeuw, „toen het bezit aan geld zwaarder woog dan rijkdom van geest” heel wat naar het buitenland verkanseld. Deze uittocht zette zich voort in de 19e eeuw en ook Rotterdam heeft toen eenige malen de gelegenheid, om in het bezit van kostbare verzamelingen te komen, voorbij laten gaan. Wij in Delft weten overigens ook mee te praten van de houding der negentiende-eeuwse overheid ten aanzien van haar kunstbezit! Het stemt in elk geval tot blijdschap, dat er sindsdien veel verbeterd is. De tentoonstelling in Boymans geeft van de smaak, waarmee de Hollandsche collectioneers zijn te werk gegaan een hoogen dunk. De schilderijen en teekeningen eischen niet minder dan 21 groote en kleinere zalen voor zich op. In de eerste drie vindt men de 15e en 16e eeuwse Nederlandsche en Duitsche meesters vereenigd. Dan volgen de Italianen en Spanjaarden, terwijl de Nederlanders niet minder dan zeven zalen in beslag nemen. Hierop volgt een uitgebreide verzameling teekeningen en ten slotte een keur van 18e eeuwse Franschen en Italianen.

Vergelijkingen.

Ongetwijfeld heeft een dergelijke tentoonstelling wat de systematiek en de overzichtelijkheid betreft, bezwaren. De beide vorige waren of geheel aan één figuur gewijd of er als centraal punt omheen gegroepeerd. Vooral de Beschikkingen leverde uniek vergelijkingsmateriaal op. Ditmaal is er allerhand en een vrij willekeurig gekozen tijdsbestek van vier eeuwen waarborgt allermint eenige aanvaardbare eenheid. Maar al maakt deze expositie een indruk van verscheidenheid, chaotisch is ze daarom allermint. Er is bij de inrichting met

de harmonie van vorm en maat; het tafereel is met de grootste zorgvuldigheid gecomponeerd: Christus in het midden, drie heiligen ter weerszij in corresponderende standen, een boom links en een boom rechts. De gezichten drukken levendige, maar bedwongen deelneming uit met den gestorven Heiland, wiens van het kruis genomen lichaam, geheel in tegenstelling tot Grünwald, ondanks zijn hulpeloosheid nog iets van onnavolgbare „houding” bewaart.

Uit deze opsomming zal reeds gebleken zijn, dat ook deze tentoonstelling den toeschouwer genoeg aanknopingspunten voor een meer methodische bezichtiging biedt. Wil men bij de „eenheid van onderwerp” blijven, dan vergelijk men de beide stillevens van Georg Flegel en Clara Peeters in zaal 3 met het beroemde keukenstuk van Velasquez in de volgende, dit met het onbegrijpelijk kundig geschilderde paneel van Heda in de Hollandsche zaal, dat weer met vrucht tegen de even verder hangende doeken van den weelderig-romantischen Willem Kalff kan worden gehouden. Van den laatste is overigens een klein keukeninterieur aanwezig, dat men op het eerste gezicht voor een Adr. van Ostade zou houden. Door het uitzetten van degelijke vaste punten brengt men lijn in de tentoonstelling. Het zoeken naar contrast kan daarbij nog vruchtbaarder en leerrijker zijn dan het speuren naar verwantschap of gradueel verschil. In de derde zaal hangt een Christus aan het kruis van Matthias Grünwald, den meester van het beroemde Isenheimer altaar. Een onklassieker schilderij kan men zich niet denken. In den gekruisigden Christus is niet de Heiland, maar de getourmenteerde mensch voorgesteld, een afgrijselijk verwrongen en gekromd lichaam tegen een onheilspellende groen-blauwe lucht, waarin een giftig-gele maansikkel waarneembaar is. Evenals de handenwringende heiligen — hun mantels doen als bloedvlekken aan — schijnt de natuur door den marteldood van Christus — „menselijk, al te menscheijk” opgevat — door heftige beroeringen aangegrepen te zijn. Dit schilderij, door de bandeloosheid van het eruit sprekende gevoel zoo „modern”, straalt geen verhevenheid en berusting, maar opstandigheid en ontzetting uit. In een geheel andere wereld komt men, wanneer men daarmee nu een subliem paneeltje als Gozzoli's „Graflegging”, in de volgende zaal, vergelijkt. Hier is alles afgestemd op

de harmonie van vorm en maat; het tafereel is met de grootste zorgvuldigheid gecomponeerd: Christus in het midden, drie heiligen ter weerszij in corresponderende standen, een boom links en een boom rechts. De gezichten drukken levendige, maar bedwongen deelneming uit met den gestorven Heiland, wiens van het kruis genomen lichaam, geheel in tegenstelling tot Grünwald, ondanks zijn hulpeloosheid nog iets van onnavolgbare „houding” bewaart.

Zoo kan men uit hetgeen deze rijke tentoonstelling biedt zijn vergelijkingsmateriaal naar vrijheid kiezen. Het spreekt, dat sommige meesters niet voldoende vertegenwoordigd zijn om met vrucht tegenover of naast elkaar te worden gesteld. Een dergelijke betrekkelijke onvolledigheid bracht de opzet der tentoonstelling met zich mee. Maar vooral van het Hollandsche landschap zijn prachtige stalen aanwezig, waarvan wij in verband met de geboden beperking speciaal willen noemen het voorjaarslandschap met ezeltje van Potter, dat zijn roemruchte „Stier” verre overtreft. Vooral dank zij de uitvoerige verzameling van den heer Lugt (75 portretteekeningen en studiekoppen) zijn Rembrandt, Rubens, Tiepolo en Van Dyck ruim vertegenwoordigd; van eerstgenoemde zou men als schilder echter nauwelijks een passende indruk meenemen, indien de „Man met roode muts” ontbrak, een ruig, deels met het paletmes geschilderd doek uit zijn laatste tijd. Aert de Gelder houdt het met zijn drie in deze zaal hangende werken tegen dit ééne doek van Rembrandt toch niet uit. Van de vroege meesters noemen wij nog Pieter Breughel de Oude, wiens „Toren van Babel” thans voor het eerst in het openbaar wordt tentoongesteld. Van Mander vermeldt in zijn „Schilderboek”, dat keizer Rudolf II twee schilderijen van dit onderwerp van den Boeren-Breughel bezat. De een „een groot stuck wesende” en „noch een der selver Historie, cleen”. Het eerste stuk bevindt zich te Weenen, het andere zal naar het Spaansche hof gebracht zijn, vanwaar het in den Parijschen kunsthandel terecht kwam. Het is een tegelijk monumentaal en uiterst minutieus geschilderd paneel. Van de Spanjaarden is Goya vertegenwoordigd met een fel-indringend mansportret en Greco — Spanjaard in schilderkundigen zin — met een vergeestelijkt Heilige Jacobus.

Vermeer's Emmausgangers.

We moeten het bij deze enkele incidenteele opsommingen laten, om in gedachte nog even terug te gaan naar het kleine zaaltje waar, omgeven door enkele uitgezochte stukken — een aangrijpend vrouwportret van Fabritius, een exquis Delftsch binnenplaatsje van Pieter de Hoogh, een klaar kerkerinterieur van De Witte — het meest genoemde en geroemde schilderij van deze tentoonstelling hangt: de Emmausgangers van den Delftschen Vermeer, dat omstreeks 1660 moet zijn geschilderd. Niet omdat iedereen erover spreekt of omdat we met een sensationele ontdekking te doen hebben, maar om zijn innerlijke waarde is dit ongevenaarde doek het hoogtepunt van de expositie, ja een hoogtepunt in de wereldschilderkunst. Het vereenigt Vermeers stille klaarheid met een vergeestelijkte aandacht en serene bezonnenheid, geheel passend bij de heiligheid van het in beeld gebrachte moment, waarop Christus, na het

Rembrandt: Man met roode muts.

brood gebroken te hebben zijn hand ter zegening opheft en de discipelen vermoeden, wie er in hun midden is. De schilderij — drie zittende en één staande figuur om de gedekte tafel — is sober-monumentaal van opzet en verzadigd van een stil-glanzende coloriet, waarin citroengeel en lapis lazuli als harmonisch contrast domineeren. Het gelaat van den weder-opgestanen Christus, straalt een onbeschrijflijke, door lijden, gelouterde mildheid uit, de figuren van de dienstmaagd en de discipelen — ook de gestalte links, op den rug gezien — zijn bevangen in verraste aandacht. Het stilleven op de tafel, met het witte kleed, het brood, de borden, de glazen en het kannetje van Delftsch wit, dat de vrouw juist heeft neergezet, is een wonder van schilderkunst, die waarlijk niet in Rembrandt alléén universeel geworden is!

ROMAN VAN EEN HERBOREN VOLK.

Interessant boek van
Turksch auteur.

De nieuwere Turksche litteratuur is bij ons, Westerlingen, over het algemeen nog te weinig bekend.

Te verwonderen is dit niet. Want de vertalingen in goed Nederlandsch zijn, in vergelijking met die uit de talen der ons omringende landen, slechts schaarsch. Bovendien — en dit zal wel de hoofdoorzaak zijn — behandelen de Turksche auteurs van heden onderwerpen, die ten nauwste verband houden met de jongste historie der Turksche natie; met de worsteling van een gansch volk uit de slaafsche onderwerpenheid van een feodaal geregeerd rijk tot het moderne Turkije van den grooten Atatürk. En de gemiddelde Nederlander stelt nauwelijks belang in deze in de wereldgeschiedenis welhaast eenige emancipatie.

Maar die belangstelling zal zeker komen, wanneer men den roman „Ankara”¹⁾ leest van den, in deskundige kringen, welbekenden Turkschen schrijver Yakup Kadri.

Onwillekeurig wordt men, hoewel men vreemd staat tegenover de gebeurtenissen en men zich de vroeger in Turkije heerschende toestanden

SHAKESPEARE EN ZIJN TIJD

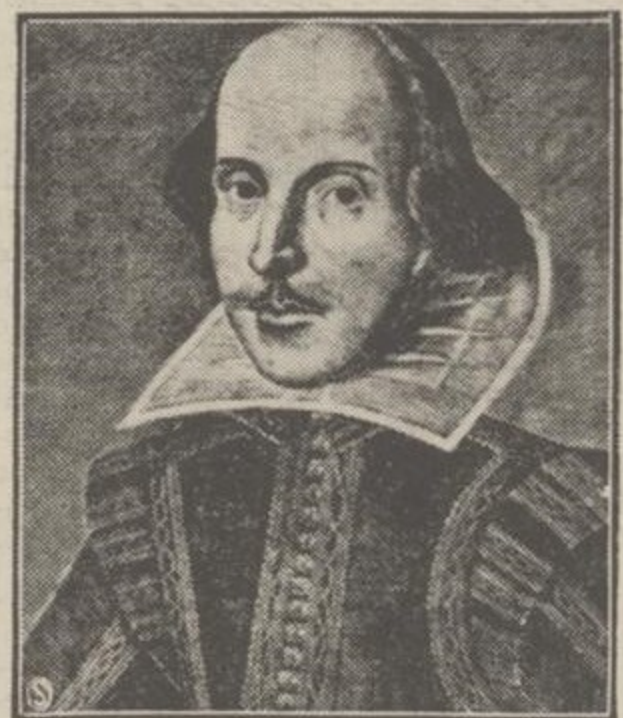
Een boek, dat vooral als historisch-schildering van waarde is

Aanwinst voor de Shakespeare-litteratuur

„Dit boek, dat als een eerste inleiding, een algemeen overzicht is bedoeld, richt zich tot den ontwikkelden, in literatuur belangstellenden leek. Het wil den lezer een beeld geven van Shakespeare's werk en persoonlijkheid, maar tevens ook van zijn tijd, de sociale en culturele stroomingen, de literatuur, die met zijn werk verband houdt. Er zijn de laatste jaren op dit gebied zooveel interessante studiën en critieken verschenen, dat men van een wezenlijke verrijking van de Shakespeare-literatuur en van het ontstaan van nieuwe zienswijzen spreken mag. Ik heb hiermede rekening gehouden en daarin ook een rechtvaardiging gezien voor het schrijven van dit boek”.

Aldus onze vroegere stadgenoot, de tegenwoordige hoogleeraar in de Engelsche letterkunde te Amsterdam, prof. A. G. van Kranendonk in zijn voorwoord tot het Shakespeare-boek, dat eenigen tijd geleden, royaal uitgegeven en van 21 illustraties voorzien, verschenen is. *)

Wanneer men de in de boven aangehaalde woorden geformuleerde bedoeling in aanmerking neemt, dan kan men het werk van prof. van Kranendonk als een aanwinst begroeten, geen aanwinst in alle opzichten wellicht voor den „ontwikkelden leek”. Natuurlijk is de heer van Kranendonk in het Shakespeare-probleem ten volle thuis; de aan het slot van zijn boek vermelde bibliografie bewijst het ten overvloed. Maar de bedoeling van zijn werk was niet, zijn lezer met alle finesses

van dit probleem vertrouwd te maken, maar hem een breed panorama te schilderen, waarin de grootste Engelsche schrijver als de dominerende figuur verrijst en waardoor de structuur, de strekking en de beteekenis van zijn werken duidelijk wordt. Dit wil niet zeggen, dat prof. van Kranendonk heeft getracht Shakespeare „uit zijn tijd te verklaren” door hem tot een „product” van bepaalde omstandigheden, een zeker historisch milieu of ontwikkelingsschema te vervlakken, met de middelen, die sommige historici voor een dergelijk doel wel gebruiken. Zulke ware geheel in strijd met zijn opvatting van Shakespeare's historisch materiaal aanvoert, dan peer's grootheid. Wanneer hij dus is het niet zijn bedoeling, dat men alleen daarnaar kijken zal en de meer esthetische beschouwingen als aanvulling zal opvatten. Het wezenlijke in Shakespeare is uit omstandigheden,